

կեաններէ եւ ի հարկին մեր կամքին դիմնք ,
այն զօրաւոր կամքին , որուն միջոցաւ միայն
կը նախանք ամէն բանի յալթեւ :

« Էէս քուն էէս արթուն եղողներուն կը
նախնէր , կը սակ Սուրբ Օգոստինս , բայց որոնք
քունէն յալթուած՝ կը մրափին նորէն Անշուշա-
մաշն առողջ մարդ արթնութիւնը քունէն
նախընտրէ . եւ սակայն ոչինչ աւելի դժուար է
քան մեր անդամներուն ծուլութիւնը թօթափիւ-
եւ յաճանի մեր կամքին հակառակ՝ մեր քունն
անոշշութիւնէն կը նուածուինք , թէպէս արթըն-
նալու ժամը հասած ըլլայ : Հոն կը մնայի նախ-
կին սիրուհիներուն խարսաւիկ հանոյներէն ու
յիմար ունայնութիւններէն բռնուած , որոնք
կարծես մարմիւյս հագուստները կը թօթվէին
ու կը փափային մոզի կը ձգեւս եթէ մէկ կող-
մէն կը փափաքէի եւ համոցաւած էի , միւսէն
շղթայուած ու հրապարուած էի . . . Միայն
սա հանգարաւ ու թուլցած պատսխանը կու-
տայի՝ քիչ մը ետքը , քիչ մը ետքը , սպասե-
ցէք քիչ մը Բայց այս « քիչ մը ետքօերը վերջ
չօնէին , ու այդ « քիչ մը սպասեցք »ը յաւի-
տենապէս կ'երկնար : Ո՞հ , ո՞քան խեղն հմ :
Ո՞վ պիտի ազատէ զիս այս մահու մարմինէն : »
Կամքը :

ՏՐ. ՊՈՂՈՍ ՔՈԼՈՂԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻ ԵՐԳԵՐ

Մեր հայրենի տընակէն շատ քիչ հեռու
Արեւագի կողմէր գաման վայրենի՝
Ուրիշ լրացնն իր լըրման մէջ կը ծրնի ,
Գոտի մ'երկայն կայ վիթխարի լեռներու :
Մեր հայրենի տընակին մօտ , քիչ հեռու :

Հովն այդ լերանց վըրայ երբեք՝ տարփատանջ
թէրթ ու կոկոն , բողոջ , տերեւ չէ սիրած ,
Այզիներէն զատ , այն ցիրցան տըրփայած
Սոսաւինով զոր կը շարճէ մէծագանչ
Հովն այդ լերանց մըրայլ տըրզան ցաւատանջ
Հոն հրաւուրց ծունկի իջած սար մը կայ ,
Սիրտը ոսկոր , կուրծքն ալ շիրմ ցան ու ցիր ,
Դըրած զըլուին հորիգնին լայն անծիր ,
Հին օքերու լընսերուն մէջ մեր հրսկայ
Մունկի իջած՝ կողը փուշեր՝ սար մը կայ :

Digitised by

Գիշերնե՛ր կան , Աշնան մաղճուտ գիշերներ ,
Ուր ոչ լուսին , ոչ ալ շողեր գողգոջուն .
Քամիները ցաւած կուշան լոկ անքուն
Ու ձորիթը կ'արձագանցին լեռնէ լոռ՝
Գիշերներո՛ւն , Աշնան մաղճուտ գիշերներ :

Կը զախնամ թէ մեռեներն են որ կուշան
երբ կը տեսնեն մեր ճըրահներն ընդ աղօտ ,
Ու ծանը հովն խորունկներէն խուլ աղօթ
Մ'ուղղելէ վերջ անկարեկիր Բընութեան՝
Մեռեները , հրսկայ ծերեր , ա՛լ կու լան :

Հովին մէջէն , աշնան մէջէն զալկահար ,
Ուրի ձայն մը , հոգեոյ երգ մը կը լուսեմ ,
Հըծիւներու խըզգուկ տըրտունջ մը նըսիմ
Որ անցիներով տարիներէն անդադար ,
Հովին , Աշնան մէջէն կուշայ զալկահար :

Ու կը մարի լեռներուն մէջ վագելով
Հովին տըրտուր մեռեներուն՝ հովը հէք՝
Առջին ճըզած պազ տերեւները բեկենկ
Այզիներուն մէկիկ մէկիկ լալինով՝
Որ կ'անեներին լեռներու մէջ վագելով :

Մէր հայրենի տըրտուր շատ քիչ հեռու՝
Արեւագի կողմը զաման վայրենի ,
Ուրիշ լուսին իր լըրման մէջ կը ծընի ,
Գոտի մ'երկայն կայ վիթխարի լեռներու ,
Մէր հայրենի տըրտուր մօտ , քիչ հեռու :

ՀՐԱՋ

ՄՏԱԼԻՈՒԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ

Բիւլիս որ Շավան . — Սրէեան Մաղամէ . —
Լեսն Տիւլսն

Ֆրանսա այս տարի իր ազնաւագոյն գաւկը-
ներէն երկուք կորանցաց , Բիւլիս ար Շա-
վանն ու Սրէֆան Մաղամէն մթրանասկան մըտ-
քին այս երկու մնձ լոյսերուն նուազումը՝
մարգկութեան հորիզոնէն անետացումն է երկու
տիւլերակն գեղեցկութիւններու : Եւ մեզի
համար պարտը մըն է արձանագրել այդ սուզը ,
որուն մէջ ամենքս ալ մեր բաժինը ունինք :

Բիւլիս ար Շավան գաղափարի նկարչու-
թեան ներկայացուցիչ եղաւ . այս վերջին
քառորդ գարուն՝ Մինչդեռ , իրապաշտութեան
A.R.A.R.®

կարճատեսուու ու փոքրոզի ազգեցութիւնէն վարակուած, իր ժամանակակիցի գրանսացի պրուեստագէնները կեռանքի մակերևութացին ընդօրինակութեան մը մէջ կ'այլասերէին, ինքը՝ ֆանթին, լաթուայի, իօժէն Քաղիկոյ, Խոտինի հետ, հաւատարիմ մնաց մեծ արուեստին, համարդական ու խորհրդանշանական արուեստին, որ արուեստն է Յոյներուն ու Վերածնութեան վարպետներուն և Բազդն ունեցաւ ապրուասի հոգին զերծ գտնուելու, եւ կրցաւ անկախարար զարգանալ ու իր տաղանդը հասունցնել իր բնական ուղղութեանը համեմատ։ Իր ասացին ուսումնասիրութիւններն ըրաւ գեղարուեստի հայրէնիքն, Խուալիոյ մէջ, եւ խուալացի մեծ նկարիչներուն, մանաւանդ ժեւ զարու բոխմիդիշներ-

ԲԻՒԿԱՄ ՏՀ ՇԱԿԱՆ
(Revue Encyclopédique en arménien)

ուսէն ասջեւ անցուցած իր զմայական խոկման ժամերն են որ զինքը կաղմնցին։ Հոյն գտաւ իր ճամբան, ճանչցաւ իր խանուուածքը, զցաց իր ամբողջ գործը։ Այդ հոյակապ արուեստագէններուն պէս՝ որոնք պալատներ ու եկեղեցներ զարդարեցին իրենց պատկերներով եւ ըրուն արօպարութիւնները որմնանկարչական արուեստն իր գերազոյն վիճութեանը հասցուցին, ինքն ալ մղուեցաւ յօրինել գործեր որոնք Ուստամին շինքերուն մէկ լրացուցիչ մասը պիտի կազմէին եւ Ուստամին հոգին պիտի թարգմանէին իր Ընդհանուր գծերով։ Բարիդ

Digitized by

զարձին, աշակերտեցաւ Թոմա Քուդիւ եւ Արի Շէֆչու նկարիչներուն, որոնց երկրորդին մանաւանդ հակում մը կը զգար՝ անոր գաղափարաւ պաշտ ձգուումներուն համար։ բայց երկուքէն ալ ու եւ է ուղղակի ազգեցութիւն վրեց, շուտով քաշուեցաւ ինք իր տաղանդին մէջ, եւ սկսաւ ինքովն քը արտայացածէ ամենայն ազատութեամբ Առաջն գործերէն հոկ իր ինքութիւնը երեցաւ։ Առոր համար, առջի օրէն հանդիպեցաւ անհասկացողութեան, ծաղրանքի եւ արխմար զատափեաման։ Տասը տարիի շարունակ Սլանդը մերժեց իր նկարները, որոնցմէ ումանք արդէն հրաշակերտներ էին։ Ամբողջ քննազատութիւնը կը ծիծաղէր այդ հոյակապ մարդուն վրայ, բացի թէոփիլ Կոփիէն որ այդ շշանին միալը եղաւ անոր հանճարն ընդնշմարուու։ Որովհետեւ Բիւկիս կը համառօտէր, կը կրծատէր, կ'ամփոփէր եւ կը համադիէր, գէց գծադրող հրաշակեցն։ ան անձը որ թերեւս ամենէն հզօր գծագրութիւնը ունի այս գարավերջին, եւ որովհետեւ հեռարութեան տապաւորութիւն մը, զաղափարի անհիթականութիւն մը տալու համար՝ իր գոյները կը մեզմէր, կը մարեցնէր, հարծեցնէն որ գոյնի զցացում շունէր։ Բացց 1861էն սիսեալ, հովի փոխուեցաւ, եւ յանկարծ երկուան ծաղուածը ամենէն փառաւորուած ու պանծացուած նկարիչներէն մէկը զարձաւ։ Եւ որչափ ալ հիւցումներէն շատը կեղծ ըլլային ու նորածեւութեան մը բանութիւնէն մղուած, վերջնը՝ բավանդակ բարիդեցն քննազատութիւնը համաձայն էր Բիւկիսը Գրանսական արդի նկարչութեան պարծանքներէն մէկը համարլու։

Լրագրական փառքէն զատ, պաշտօնական փառքը ճանչցաւ Բիւկիս։ Ճան-ար-Մասոս սաւոնին նախազան էր։ եւ կառավարութիւնը Բարիդը Օրէլ ըլ Վիլին, Բանթէսին եւ զաւառութիւնը շնչերու համար՝ որմնանկարներ յանձնարարուց իրն։ Այն գործերը զոր յօրինեց այդ հանրային հաստատութեանց պատկերը զարգարելու համար, տեղուարթի պրուեստին ամենէն վին հրաշակերտներուն կարգը կը մտնէն, նուիրական մեսարու (Վին), Վիրոռ Հիւլյոյի պալումը Մուսաներին (Բարիդ) Օրէլ ըլ Վիլլը։ Մարդկային հաղափարութեան համապատերը (Սուպոն), եւ մանաւանդ Մերուէի Ժեներիկի պատութիւնը (Բանթէն), հանդարս ու խրին ուսումնասիրութեան, հզօր համազարութեան, անիւ ու պայծա ներշնչան, պարզ ներդաշնակ, ամուր շնուածքի էջեր են, ուր այս ժա-

A.R.A.R.®

մանակին ամենէն բարձր հոգիներէն մէկը կ'արտայայստոփ՝ ամենէն զիտակից, հասուն ու մաքուր ձեռով, Եւ իտալակն հաշալիկրտներուն առջև կազմուած այդ միտքը խորպաէս Փրահնասցի կը յայտնէ ինքզինքը՝ այն կուռ ու յատկ տրամադրութեամբ որով իր նկարները կը կառուցանէ, այն զոյնիրու սքօլեալ փափկութեամբ որով իր տեսարանները, իրականութեամբ ոտքորուն ըլլալով հանդերձ, գարափարին մինորորտին մէջ անցնիլ կը թւուին, եւ այն երկիւղադ խանդղաղատանքով զոր զրած է իր երկրին յատկնչական բնանկարներն ու իր ցեղին գլխաւոր տիպարները իրենց չական, հիմնական գծերով կոսակին վրայ սեւենելու :

Իր անհինի ու ազնուական հոգին զինքը միշտ նեռու պահեա ամբուէն, արհամարնուն՝ հանրային կարծիքին, ինչ իր մէջ ամփոփուած, հաւատարիմ իր իհաւակին, ապկերով միմիայն Արուճատին համար, ներողամիտ սակայն ու բարի՝ ամենուն, սկսնակներուն մանաւանդ ժուժեկալ ու հանդարտ կեանք մը, հաւասարակշին առողջութիւն մը, զօրու ու պայծառ խանուածք մը՝ իրեն կարելի գրադուցին հսկայական աշխատութեամբ մը ծայրէ ծայր բնունաւոր զոյտթիւն մը՝ Խոլովթեանց, տախանսներու, իրարանցութիւնը մէջ, ինքը մնաց անասան գեղեցկութեան զազարանին յառած Արուեսանին վրայ իր պաշտամունքը շխախտեցաւ երեքը, հաւատաց մարդկային ճիգին մեծութեանն ու բեղմնաւորութեանը, եւ իր զորքը Քաղաքալիրթութեան գոլիքն է եւ երգ մը բնութեան մէջ տարածուած Գեղեցիքին ի պատիւ։ Իր հանճարը խաղաղ ու բնական վերելքով մը ընթացաւ։ Իր վերջնին գործը, Մուսաները որ Հաննաւրը կը ծափանաւեն, զոր Պոսթոնի ամիկիթառունին համար յօրինեց, այն անպատճէ վեղեցկութեամբը կը տուր՝ զոր կատարները միայն աւնին։

Քանդաբուզէններու պատմական տոնմէնն կին մը, կրացական սարդանքէ մը մուռաւ, իրեն հետ ամուսնացած էր վերջին տարիներուն։ անոր մահը խորսակից զինքը։ Ու մոռաւ, վըրձնինը ձեռոքը Կ'ուգէր աւարտու Բանթէննին համար։ Մրցունի Ժելեզիկիլի պատութեան երկրորդ մասը։ մահէն քիչ առաջ բժիշկը կանչեց եւ տիրաբար պահանջեց որ ծշմարտութիւնը յայտնուի իրեն։ բժիշկը կատարեց անոր ինընդիրքը Եւ զիտնալով որ շաբաթ մը ունէր ապրելու, Բիւլիս իր վերջին ուժ օրերը անցոց, ամբողջ կեանքը զատապակին մէջ ժողոված, ճըր-

ներով աւաբանել այն գործը որ իր ամենէն սիրականն էր, եւ որ իր կտակը պիտի ըլլար։

* * *

Նոյնչափ ազնիւ կեանք մը, նոյնչէս բարձր արուեստ մըն է որ կ'անեստամանայ՝ Սթէֆան Մալամիմի մանով։ Բիւլիսէն տարրեկը իր առաջնորդն շեշտովն ու մոքին կամուռածքովը, Մալամիմ անոր եղայրին է հովու զինութեամբ, այն անշահամնդիր եւ մաքուր պաշտամունքով զոր ունեցաւ Գաղափարին համար, այն անկախ եւ արի ըմբռնումն որով աեսաւ կեանքն ու արուեստ, Բիւլիս պարզ, հանգարտ, ներդաշնակ, գենափառ հոգի մըն էր։ Մալաման մինձուած միտք մըն էր, չարչկուած ու նրամալու Բայց իր գործն ալ համադրութիւնն մըն է, եւ իր կընճորը ծայրայիդ տրամադրութեամն մը հետեւաքը, Միայն թէ, մինչդեռ Բիւլիսին եղանակն էր իրերուն պարզացումը, Մալամիմին եղանակը եղաւ իրերուն խտացումը։ Բիւլիսին գործնը գաղափարի մերկութիւններ էին։ Մալամիմին քերթուածները զաղափարի խորութիւններ եղան, Մալամիմ շարուանակած է Պոտէկոր, ու զած է աւելի բարակ խտացման մը տանիլ բանակնութիւնն, եւ երբեմն հասած է այնպիսի ծայրացել սկզբութիւնն մը՝ ուր ստոր այլ կեանքուածի ձեւ։ կ'անէն եւ անընդանելի կամ գոնէ խրթին կը զառնայ հարեւանցի ընթերցող ներուն։

Մաղրանքը անպակաս եղաւ Մալամիմին շուրջը։ Զինքը անթափանդիլի մոգի մը տեղ զրին։ Յանցանքը Մալամիմինը չէր անշուշտ։ իր միտքը, բնակնորդն, այդ մանուաները շինած, այդ զալառուած ու ինք իր վրայ փաթթուած ձեւնին հասած էր։ Կ'ըսն թէ կը մտածէր ու կ'խօսէ՛ յանպէս ինչպէս զրած է՛ կ'ուշ զէր մարդկային բատիրուն տալ ուոր իմասաներ, եւ իրաքանչիր բափ մէջ մէկէ աւելի զզայթիւններ սոլեններ Գործ զոր կը թողուշ շատ հակիրծ է, բանաստեղծութեանց հասոր մը, արձակ քերթուածներ (Եշեր), խորհրդածութեանց զիրք մը (Բանդղագուշենի), եւ հոս ու հոն ցանուցիր սակաւաթիւ յօդուածներ և Կ'երեւայ թէ ինքն այդ բոլորը կը նկատէր իրեւեւ փորձեր ու հրահանցներ, եւ կը պատրաստէր իր առանձնութեանը մէջ՝ զիրք մը, որ իր մոքին ամբողջական պտուած պիտի ըլլար, եւ որուն կ'աշխատաց ապրիներ ի վեր, աեսակ մը նոր ծառուածը։ Ման յանկարծակի վրան հասաւ, եւ կը

վախցուի որ զայն անաւարտ թողած ըլլայ Սական, իր մէկ քանի քերթուանները, — ոսկի բաժակներ որոն մէջ տիգեսներ կան խառացած — կը բաւեն իր անոնքը բանաստեղծութեան ադամաննեայ էջն մէջ արձանագրելու:

Մալառմէ ապրեցաւ քաշուած, խրոխա ազքասութեան մը մէջ, երբեք չղջաւ իր տաղանդը լըրմէլ՝ ամրոխին հաճէլի ծամածութիւններ առնելով: Անգիբրէնի զասեր տալով ապրուատ հանեց, եւ պարագ ժամնըր նուիրեց իր երազը քանազկելու: Իր մէծ հմտութիւնը, իր անձնի ազնուական շնորհը, իր խօսակցութեան ներկուն ու բարձր հրապորը՝ իր շուրջը խօսեցին ներխայ զափական սերութիւն ամենէն նուոր անդամները. եւ զազափին շուրջը, ամենքը համաձայնեցան խոստզանելու թէ Մալառմէ կարեւոր մաս մը ունեցած էր իրենց մաքին ու ճաշակին կազմաւորման մէջ: Իրմէ շաս տարբեր տաղանդներ, Հանրի ար Ռիչներէ, Բիէլ Լուիս, Վիքթոռ Մալակիդ, Վիէլէ-Կորդէն, իրենց ճամբան դատած են անոր գիւթական խօսակցութեանը մէջ: Եւ երբ Վիոլէն մեռու, ու տղայակն փափաքը յայտնուեցաւ բանաստեղծներու իշխան մը անուանելու, նոր գրողները միաձայն իշխան հոչակեցին Մալառմէն, որ արդէն, առանց գուէչարկութեան, իշխան մըն էր բանաստեղծութեան աշխարհին մէջ, ուր Իշխան մը չկայ, այլ իշխաններ:

* * *

Այսօր, աւանդութիւնը շարունակելով, Մալառմէն յաջորդ ընդուցին էն Տիէռուը: Նոր իշխանը, «նմանապիս» ասող աղմուկի, ամրոխի եւ ձևակերպութեան, արհամարհու ժամանուով մը՝ զիթէ բռնէ՝ ընդունեցաւ իրեն բնորուած տիտուու: Տիէռու, Տիէրնինի կզզին մէջ ճնած՝ ինչպէս Լըքնադ ար Լիլը, տաղանդի եւ հոգու հանգիտութիւններ ունի Բարբարու ներքուածներու հեղինակն հետ: Անոր պէս, իր մանկութիւնն անցուցած՝ արեւադարձային հրակայ, հարուստ, հրավառ ու ջախջախիչ բնութեան մը ծացը, անոր պէս ասրբերուն վայրագ ու մծայուր պայրարին համիքսանեն եւ կեանքին անզթութիւններ անմողութեած, անոր պէս խառնածին, երակներուն մէջ կրելով վրաբիչ միացումը Արեւելքի մեղկ ու արաւում հոգուն եւ Արեւմուտքի ըմբուս ու պայծառ իմացականութեան, Տիէռու քրանսական բանաստեղծութեան ամենէն խորին, ամենէն ցաւազին էջերէն մէկը

դրած է: Լըքնադ ար Լիլ երդած էր բնական ուժերուն անագործն միօրինակութիւնը, տիեզերական գոյութեան բարբարոս ու ցուրտ տրամաբանութիւնը, մարդկային ճակատազրին արագմատեկի զարդարակութիւնը, եւ ոչ ոք երբեք հասած է արհամարհու յուսահատութեան, գաժան ու զոռոզ ցաւի այն զօրութեանը զոր Կայինի բանաստեղծը թափեց իր գործին մէջ:

Լի՛ն Տիէռու
(Revue des Beaux-Artsէն առնուած)

Լի՛ն Տիէռու Լըքնադ ար Լիլ մըն է, նոյնափյուսահատ, բայց աւելի փափուկ, զթութեամբ քազցրացած, աւելի թոյլ ու օօրորուն իր երգին մէջ, մելամաղձութե ան երաժշտութեամբը զիւով, իր աղազակին տարով հային մը որ աւելի ողբէ քան անէծք:

9.

ՄԱՂԻԿՆԵՐԸ

Նախածագ տուընթեան հինաւուրց կապոյտին ոսկի ծինակոյտերին — եւ աստղերուն յափետեական ծինէն — Դուն ատենով անշատեցիր միանձն բաժակները — Դեռ երիտասարդ եւ աղէտանէրէ տակաւին կոյս երկրին համար:

Ծէկ էրիթէ, նրբալիի կարապիներուն հետ, — եւ աքսորուած հոգիներուն աստուածապին